

МОНГОЛ УЛС, БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛСЫН ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦООНД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

MONGOLIA AND ALL FRIENDLY CHINESE PEOPLE ANALYSIS OF RESULTS IN HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Ц.Түвшинбаяр

ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн Нийгмийн ухааны тэнхимийн багш, цагдаагийн дэслэгч

Tuwshinbayar Ts.

Teacher of the Department of Social Sciences, School of Law and Social Sciences, University of Internal Affairs, police lieutenant

Хураангуй: Монгол улсын хөгжлийн гарц нь чанартай боловсролд тулгуурласан мэдлэгтэй боловсон хүн бэлтгэн, тэдгээр мэдлэг чадвартай иргэд нь улсын хөгжлийн чиг баримжааг тодорхойлох, хөгжлийг шинэ шатанд гаргах чухал хүчин зүйл болохоос гадна боловсрол нь иргэн бүрийн насан туршийн амьдралын чанарыг дэмжин баталгаажуулахад оршино. Ардчилсан төр оршин тогтнох чухал тулгуур бол боловсролтой иргэд мөн бөгөөд иргэн бүрийн чинээлэг амьдралын баталгаа нь чанартай боловсрол эзэмших явдал юм.

Монгол улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын дээд боловсролын тогтолцоо, дээд боловсролын орчны харьцуулсан судалгаа-S.W.O.T шинжилгээ хийж, харьцуулан судлахыг зорилоо.

Abstract: The way forward for Mongolia's development is to prepare knowledgeable people based on quality education, and those knowledgeable citizens will be an important factor in determining the direction of the country's development and bringing development to a new level, and education will support and ensure the quality of life of every citizen throughout their lives. An important pillar for the existence of a democratic state is an educated citizenry, and the guarantee of a prosperous life for every citizen is the acquisition of quality education.

This paper briefly comparing of Mongolia and China's higher education system, higher education environment and made S.W.O.T. analysis. In order to achieve the research goal, we have proposed following objectives.

Түлхүүр үгс: Боловсролын тогтолцоо, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын дээд боловсролын орчны судалгаа, дээд боловсрол, Монгол Улсын дээд боловсролын орчны харьцуулсан судалгаа.

Keywords: Education system, study of the higher education environment in the people's Republic of China, comparative study of higher education and higher education environment in Mongolia.

Монгол улсын дээд боловсролын тогтолцоо, онцлог

Их, дээд сургуулиуд нь аливаа улс орны ирээдүйн удирдагчдыг бэлтгэн, эдийн засгийн өсөлтийн суурь болсон техникийн болоод удирдлагын өндөр чадварыг бий болгодог. Эдгээр байгууллагуудыг гүйцэтгэдэг чухал гурван үүрэг нь сургах, нийгэмд үйлчлэх, судалгаа шинжилгээ хөгжлийн ажил байдаг. Технологийн асар хурдтай өөрчлөлт, даяаршлын эрин үед дээд боловсролын байгууллагын гүйцэтгэж буй үүрэг нэн чухал бөгөөд тэд бүс нутгийн хөгжлийг дэмжин, үндэсний хөгжлийн механизмын чухал хэсэг болдог.

Хүснэгт №1. Монгол улсын боловсролын тогтолцоо²⁵²

Докторын зэрэг (3 жил)
Магистрын зэрэг (2 жил)

²⁵² Азийн хөгжлийн банк. Монгол Улсын Боловсролын салбар дахь үйл ажиллагааны танилцуулга. 2016.

Бакалаврын зэрэг (4-5 жил)	Дунд шатны мэргэжлийн сургалт (1.5-3 жил)
Ахлах сургууль (3 жил)	Анхан шатны мэргэжлийн сургалт (2.5 жил)
Дунд сургууль (4 жил)	
Бага сургууль (5 жил)	
Цэцэрлэг	

БНМАУ-д 1990 оны байдлаар насанд хүрсэн хүмүүсийн 96 хувь нь бичиг үсэгтэй, бага сургуулийн элсэлт нь 98 хувь, үүнээс дунд сургууль 85 хувь, мэргэжлийн болон дээд сургууль 15 хувьтай, насанд хүрсэн хүн амын 7.5 хувь нь дээд боловсрол эзэмшсэн байсан нь тухайн үеийн “орлого” багатай улс орнуудын боловсролтой харьцуулахад туйлын өндөр байжээ.²⁵³

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын дээд боловсролын тогтолцоо, онцлог

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс (Цаашид – БНХАУ гэх)-д 1896 онд анхны их дээд сургуулийг байгуулснаар БНХАУ-д дээд боловсрол олгож эхэлжээ.²⁵⁴ 1949 онд БНХАУ-ын дээд боловсрол барууны их сургуулийн загвараар хөгжиж ирсэн байна. БНХАУ-ын боловсролын тогтолцоо нь элит сонгон шалгаруулалтын бүтэц дээр суурилдаг байсан бөгөөд дээд боловсролтой коллежийн насны хүн амын эзлэх хувь 1.4 байсан бол 2019 онд ойролцоогоор 20% болтлоо өссөн байна.

Хүснэгт №2. БНХАУ-ын боловсролын тогтолцоо

1	Дээд боловсрол	Докторын зэрэг (3 жил)
2		Магистрын зэрэг (3 жил)
3		Бакалаврын зэрэг (4 жил)
4	Бүрэн дунд боловсрол	Ахлах сургууль (3 жил)
5		Дунд сургууль (3 жил)
6		Бага сургууль (6 жил)
7	Цэцэрлэг	

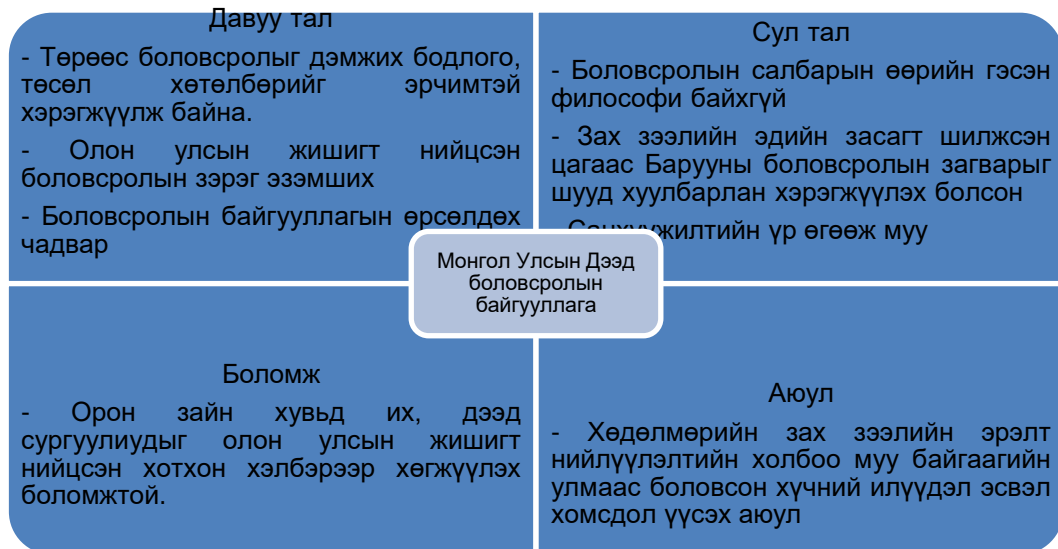
Боловсролын тогтолцооны хөгжил нь одоогийн өөрчлөгдөж буй эдийн засгийн хэрэгцээ шаардлагад тохирсон олон тооны мэргэжилтнүүд болон ур чадвартай ажилтан бэлтгэх бололцоог олгож буй. Боловсорсон ажиллах хүчний нийлүүлэлт нь Хятадын өсөлтийг хүчтэй дэмжиж байгаа нь маргашгүй үнэн. Хятадын боловсрол нь төр болон хувийн хэвшилд зөвхөн том бизнесийн боломж биш юм.

Монгол, БНХАУ-ын дээд боловсролын байгууллагын орчны харьцуулсан (S.W.O.T анализ) судалгаа

²⁵³ Монгол Улсын Их сургууль “Дээд боловсролын эрэлт нийлүүлэлтийн шинжилгээ”. Судалгааны тайлан. 2013.

²⁵⁴ <http://educhina.mn>.

Хүснэгт №3. Монгол Улсын дээд боловсролын орчны судалгаа

Давуу тал: Боловсролын судалгааны дагнасан Боловсролын хүрээлэн нь 60 жилийн турш тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж ирсэн бөгөөд судалгаанд суурилсан дээд боловсролын хөтөлбөр боловсруулахад анхааран ажиллаж байна. Монгол улсын дээд боловсролын салбарын хөгжлийн бодлого нь “Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр 2030”, “ Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030”, “ Боловсролын талаар төрөөс баримтлах бодлого”-той уялдаж, мэдлэгт суурилсан нийгмийг байгуулах, эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгах, хүмүүсийн амьдралыг дээшлүүлэх, нийгмийн тэгш байдлыг баталгаажуулахад тусалж чадах дээд боловсролын үр дүнтэй тогтолцоог бий болгохыг зорьж байна.

Сул тал: Дээд боловсролын байгууллагууд ихээхэн өргөжсөн ч дийлэнх нь Улаанбаатарт үйл ажиллагаа явуулдаг тул бүс нутгийн хөгжилд төдийлөн их хувь нэмэр оруулж чадаагүй байна. Засгийн газрын өмнө тулгамдаж байгаа нэг чухал асуудал бол боловсролын чанарын магадлан итгэмжлэлийн тогтолцоог бэхжүүлэх, ингэхдээ хөдөлмөрийн зах зээлтэй уялдах уялдаа холбоог сайжруулах, магадлан итгэмжлэлийн шалгууруудыг тогтооход олон улсын жишиг үзүүлэлтүүдийг харгалзан авч үзэх, зайны болон гадаадын сургалтын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх, мөн урамшуулал болон хариуцлагын тогтолцоог эргэн харах, оюутнуудыг сургуулиуд болон хичээлийн хөтөлбөрүүдийн чанарын талаарх бодитой мэдээллээр хангах шаардлагатай.

Боломж: Боловсрол Үндэсний хөтөлбөр (2010-2021)-ийн 4 дэх бүлгийн Стратегийн зорилт 2-ийн хүрээнд “ Бүх түвшний боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөрийг суралцагчийн хэрэгцээ, нийгмийн хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох” гэж заагаад уг зорилтыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 7-д “ Боловсролын хөгжлийн бодлого, шинэчлэлийн онол, арга зүйн судалгааны чадавхийг нэмэгдүүлж боловсролын шинэчлэлийн санаачилгыг дэмжинэ” гээд ингэхдээ судалгаа хийх чадавхыг нэмэгдүүлэх, боловсролын Үндэсний ба орон нутгийн түвшинд үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллага, нийгмийн институтын үүрэг, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгоно гэсэн нь Үндэсний хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэхийн тулд авч явуулах арга хэмжээ зааж боломжийг нэмэгдүүлж байна.²⁵⁵

²⁵⁵ Боловсрол үндэсний хөтөлбөр. 2010-2021.

Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого (2014-2024)-ний 1.1-д боловсролыг нийгмийн тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлнэ гэж заасан нь тус салбарын судалгаа, арга зүйн байгууллагад тэргүүлэх боломжийг олгож байна.

Аюул: Хөдөлмөрийн зах зээл дээрх эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн ур чадварыг нийлүүлж чадахгүй байна. Бага зардалтай, чанар муутай энэ тогтолцоо нь оршин тогтнохын тулд олон тооны оюутан элсүүлэн авдаг нь зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнээс хэтэрсэн, чанар муутай, ажлын байртай болох магадлал бүрхэг төгсөгчдийг гаргаж байна.

Хүснэгт №4. БНХАУ-ын дээд боловсролын орчны судалгаа

Давуу тал	Сул тал
- Хангалттай хүний нөөц - Харьцангуй дэвшилтэт технологи - Нэр хүндтэй улсын их сургуулиудтай - Дэд бүтцийн хөгжил тогтвортой, сайн	- Зарим салбарт өндөр чадвартай боловсон хүчний дутагдал - Олон улсын түвшний дэвшилтэт технологийн дутагдал - мэдээлэл технологийн дэд бүтцийн харьцангуй сул
БНХАУ-ын Дээд боловсролын байгууллага	
Боломж	Аюул
- Дотоодын өргөн уудам зах зээл - Боловсролын салбарын шинэчлэл	- Менежментийн хуучинсаг хэв загвар - Бусад салбарын өрсөлдөөн

Давуу тал: БНХАУ-ын их, дээд сургуулиуд нь технологи, нэр хүнд, хүний нөөц болон харилцаа холбооны нөөцөөр элбэг. Хятад улсын их, дээд сургуулиуд өөрийн харьяа фирмүүдийг байгуулах хандлагатай бөгөөд энэ нь 1985 онд сургалт, судалгааны салбарыг дэмжих зорилгоор Засгийн газраас шинжлэх ухаан, технологийн салбарт зарцуулах төсвийг огцом нэмэгдүүлсэнтэй холбоотой юм. Мөн түүнчлэн, олон жилийн түүхтэй анхны гэгд²⁵⁶х их, дээд сургуулиуд судалгааны томоохон бааз, өндөр ур чадвар бүхий салбар сургууль, суралцагчидтай байх нь өрсөлдөөний хамгийн гол хүчин зүйл хэмээн үздэг байна. Мөн хятадын философи 6-р зуунаас үүсэлтэй гэгддэг Күнзийн сургаалд тулгуурлан хөгжиж иржээ бөгөөд олон улсын боловсролын шинэчлэлийг өөрийн улсын онцлогт тохируулан боловсролын салбарын дэд бүтцээ бий болгосноор асар богино хугацаанд өнөөдөр дэлхийд өрсөлдөхүйц боловсон хүчин бэлтгэн гаргах чадвартай, дэлхийд чансаагаараа дээгүүрт ордог их дээд сургуулиудтай болсон байна.

Сул тал: Хятад улс даяар 2000 гаруй их, дээд сургууль үйл ажиллагаа явуулдагас зөвхөн 2% орчим нь л дэлхийн шилдэг их сургуулийн тоонд багтаж буй нь өрсөлдөх чадвар сул, чанар муу төрийн өмчийн болоод хувийн сургуулиуд олон байгааг илтгэнэ. Өөрөөр хэлбэл нийслэл болон томоохон хотууд хийгээд орон нутаг дахь их, дээд сургуулиудын чанарын ялгаа асар их зөрүүтэй байна. Ийм учир зарим салбарт өндөр мэргэшсэн боловсон хүчний дутагдал байх хандлагатай.

Боломж: БНХАУ-ын хувьд хамгийн их хүн амтай улсын хувьд боловсролын байгууллагад дотооддоо томоохон зах зээлийн дээр 1999 оноос тус улсын Засгийн газар их сургуулийн боловсролын байгууллагууд олноор идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулах боломж нээгдэж, өрсөлдөөний хэмжээ нэмэгдэн боловсролын чанар сайжрах боломжтой. Мөн төрөөс хэрэгжүүлж буй аливаа тэтгэлгийн хөтөлбөрүүд нь гадны улсын оюутан тухайн улсыг сонгон суралцахад түлхэц болж байна.

²⁵⁶ Стратегийн судалгааны хүрээлэн. Стратегийн судалгаа сэтгүүл. УБ. 2022.

Аюул: Боловсролын байгууллагын менежмент болон их, дээд сургуулийн гол үйл ажиллагаа болох сургалт болон судалгаа гэсэн менежментийн хоёр систем байна. Энэхүү хоёр системээр Бээжингийн их сургууль болон Цинхуа их сургууль үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Цинхуа их сургууль болон тус сургуулийн адил менежментийн системтэй сургуулиуд шууд бус менежментийн тогтолцоог хэрэгжүүлж байгаа нь хариуцлагын тогтолцоог илүү сайжруулснаас гадна бусад салбартай өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх давуу талтай боловч Хятадын ихэнх их сургуулиуд Бээжингийн их сургуулийн адилаар дотооддоо удирдах системийг баримталж байна.

Дүгнэлт

Манай орны хувьд бусад улс орны боловсролын хөгжлийн туршлагыг судалж турших, өөрийн нөхцөлд тохируулан нутагшуулах замаар дээд боловсролын чанар, үр өгөөжийг дээшлүүлэх н хөгжлийн нэн тулгамдсан шаардлага болж байна. Энэхүү тулгамдсан асуудлуудыг шийдэхэд их сургуулиуд хоорондоо хамтран ажиллах, харилцан туршлагаа хуваалцах нээлттэй орчин, нөхцөл бүрдүүлэх нь чухал юм. Олон улсын туршлагаас харвал өөрийн орны хөгжлийн онцлогт тохирсон боловсролын болон инновацын тогтолцоог төлөвшүүлэн, ур чадвартай хүний нөөцийг бэлтгэж, өндөр технологийн судалгааг хөгжүүлэн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд нэвтрүүлснээр нийгэм эдийн засгийн хөгжилд нь богино хугацаанд ахиц дэвшил гарч байна.

Санал

Дээрх харьцуулсан судалгаанд үндэслэн, дараах саналыг дэвшүүлж байна.
Үүнд:

- Хувийн их, дээд боловсролын чанар, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах тал дээр бодлогоор дэмжих. Энэ нь улсын их сургуулиудад төвлөрөөд буй хэт их ачааллыг багасгах;
- Орон нутгийн салбар сургуулиудын тоог нэмэгдүүлснээр нийслэлийн хэт төвлөрөлтийг бууруулах.

Ашигласан материал

1. Азийн хөгжлийн банк. Монгол Улсын Боловсролын салбар дахь үйл ажиллагааны танилцуулга. 2016.
2. Монгол Улсын Их сургууль “Дээд боловсролын эрэлт нийлүүлэлтийн шинжилгээ”. Судалгааны тайлан. 2013.
3. Боловсрол үндэсний хөтөлбөр. 2010-2021.
4. Стратегийн судалгааны хүрээлэн. Стратегийн судалгаа сэтгүүл. УБ. 2022. Интернет эх сурвалж
5. <http://educchina.mn>.